

Effects of Lifestyle Influenced by Cyberspace on Academic Engagement of High School Students

Hasan Momeni *

Master of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, University of Tehran, Tehran, Iran

Marjan Albehbahani

Department of psychology, Bandar Deylam Branch, Islamic Azad University, Bandar Deylam, Iran

Abstract

The desirable and harmful effects of cyberspace on different aspects of life especially education and schooling have always been a subject of debate. Thus, the main purpose of the study was to investigate the effect of lifestyle influenced by cyberspace on the academic engagement of students. The statistical population consisted of high school students (junior and senior) of the city of Dehloran (Ilam Province, Iran) in the academic year 2018-19., 360 of whom were selected as the sample through cluster random sampling. The necessary data were collected by two standard questionnaires, i.e., Reeve's (2013) student engagement questionnaire and Taheri's (2014) questionnaire. Cronbach's alpha was used to measure the reliability of both questionnaires ($\alpha = 0.88$). The correlation coefficients showed that there is a significant negative relationship between lifestyle influenced by cyberspace and academic engagement ($r=-0.39$, $p\leq 0.001$). Analysis of structural equation modeling (SEM) with AMOS also indicated that the lifestyle influenced by cyberspace variable and its six dimensions (knowledge acquisition, communication, identity, services, enjoyment seeking, and outcome) were able to predict 51% ($R^2=0.51$) of the variance in the academic engagement variable ($\beta= -0.53$ and $p\leq 0.00$). The results showed that lifestyle influenced by cyberspace had a negative effect on the academic performance of students. Therefore, it was concluded that such a lifestyle needs to be modified with a view to attaining maximum benefits and minimum costs.

Keywords: Cyberspace, Lifestyle, Academic Engagement, Students.

* Corresponding Author: hasan1841@gmail.com

How to Cite: Momeni, H., Albehbahani, M. (2022). Effects of Lifestyle Influenced by Cyberspace on Academic Engagement of High School Students, *Journal of New Media Studies*, 8(31), 333-362.

تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی از دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران، ایلام، ایران | حسن مؤمنی *

گروه روانشناسی، واحد بند دیلم، دانشگاه آزاد اسلامی، بندر دیلم، ایران | مرجان آل‌بهیانی

چکیده

تأثیرات مطلوب و یا آسیب‌زای فضای مجازی بر بخش‌های مختلف زندگی خاصه در ساحت تحصیلی و درسی همواره محل بحث بوده است. در همین راستا، هدف اصلی پژوهش حاضر پرداختن به تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان بود. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان متوسطه (اول و دوم) شهرستان دهلران در سال تحصیلی ۹۸-۱۳۹۷ بود که از میان آن‌ها با روش نمونه‌گیری خوشه‌ای ۳۶۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. همچنین ابزار تحقیق شامل پرسشنامه‌های استاندارد درگیری تحصیلی ریو (۲۰۱۳) و طاهری (۱۳۹۳) بودند که پایایی آن (با آلفای کرونباخ) ۰/۸۸ حاصل شد. نتایج همبستگی بین سبک زندگی مجازی محور و درگیری تحصیلی نشان داد رابطه معنادار ولی منفی بین آن‌ها وجود دارد ($t=0/39, p \leq 0/001$). تحلیل نتایج معادلات ساختاری با نرم‌افزار آیموس (Amos) نیز حاکی از این بود که متغیر سبک زندگی مجازی محور با ابعاد شش‌گانه آن (کسب دانش، ارتباط، هویت، خدمات، کسب لذت و بعد پیامدی) قادر به پیش‌بینی ۰/۵۱ ($R^2 = 0/51$) واریانس متغیر درگیری تحصیلی است. ضریب بتا و سطح معناداری این رابطه نیز به ترتیب $\beta = -0/53, p \leq 0/001$ است. نتایج تحقیق نشان داد سبک زندگی مجازی محور بر روی امورات تحصیلی دانش‌آموزان تأثیر منفی دارد. از این رو باید نسبت به اصلاح این سبک زندگی با رویکرد حداکثر سود و حداقل ضرر بهره برد.

کلیدواژه‌ها: فضای مجازی، سبک زندگی، درگیری تحصیلی، دانش‌آموزان.

۱- مقدمه

بی‌تردید عصر کنونی با محوریت فضای مجازی پیش رانده می‌شود. کمتر عرصه و ساحتی وجود دارد که نقش فضای مجازی در آن غالب نباشد. توسعه تمام فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ورزشی، آموزشی و تحصیلی در گرو آن است (Pontes, szabo & Griffiths, 2015). به گونه‌ای که امروزه صاحب‌نظران نوعی سبک زندگی بدان نام می‌شناسند. در واقع هویت مجازی و سبک مجازی شکل گرفته و به واقعیتی انکارناپذیر تبدیل شده است.

اگرچه همه گروه‌های سنی به فضای مجازی گرایش دارند اما گروه جوانان و نوجوانان جهت ارتباطات با همسالان و سایر امورات خود بیش‌ازپیش از وسایل مجازی به‌خصوص اینترنت استفاده می‌کنند (Acar, 2015:36-37). بر اساس گزارش وضع جهانی اینترنت، ایران در بین ۲۰ کشور نخست دارای بیشترین کاربران استفاده از اینترنت در جایگاه ۱۶ قرار دارد. همچنین طبق این گزارش از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۹، میزان رشد کاربران اینترنتی ۲۴/۹۸۱ درصد بوده و کاربران اینترنت نیز حدود ۶۳۷۰۲۷۳۱ نفر است (Internet World State, 2019:2). این میزان رشد در ابعاد مختلف استفاده از فضای مجازی می‌تواند همراه با فرصت‌ها و تهدیداتی باشد.

یکی از مزایا و فرصت‌های فضای مجازی در امورات و تسهیل فعالیت‌های درسی و تحصیلی دانش‌آموزان است (Guan & Subrahmanyam, 2009). به مدد امکانات مجازی، فاصله یاد دهنده و یادگیرنده کوتاه گشته و یا در مواردی حذف گشته و بدون حضور همدیگر انجام می‌شود (Sadeghi, 2019:2-4). گفته می‌شود شبکه‌های مجازی دانش‌آموزان را نسبت به امورات تحصیلی درگیرتر ساخته و در کل آنان را فعال‌تر و پیشروتر می‌سازد. تحقیقات زیادی (Sudha & Kavitha, 2016; Raut & Patil, 2016; Helu, 2014; Valenzuela, etal, 2008; Junco & Gail, 2011; Heiberger & Harper, 2008; Han, etal, 2016; Heffner, 2016) مبنی بر نقش مثبت شبکه‌های اجتماعی و مجازی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان در همین راستا انجام شده است که گویای نقش مثبت آن است. باین‌وجود، اثرات مثبت فضای مجازی بر

پیشرفت و توفیقات تحصیلی مبهم بوده است. نتایج طیف دیگری از مطالعات تجربی (نظیر حجازی، نامداری، قاسمی و مقدم‌زاده ۱۳۹۵؛ تمنایی‌فر، صدیقی ارفعی و گندمی، ۱۳۹۲؛ امامی‌ریزی، ۱۳۹۵؛ Madaiah, 2016; Kirschner & Karpinski, 2010). نشان می‌دهند امروزه فضای مجازی به کاهلی و عدم پیگیری تکالیف درسی دانش‌آموزان، کاهش درگیری^۱ و افت تحصیلی منجر شده است.

درواقع، مفهوم درگیری تحصیلی توسط صاحب‌نظران برای واکنش‌ها و رفتارهای منفعلانه تحصیلی دانش‌آموزان و دانشجویان ارائه شده است. درگیری تحصیلی به‌طور کل میزان انرژی جسمی و روان‌شناختی است که دانش‌آموزان در انجام امورات تحصیلی بکار می‌گیرند (Lemay, 2017; Skinner, Kindermann & Furrer, 2009). درگیری تحصیلی سازه‌ای چند بعدی است. بعد شناختی^۲، ناظر به میزان سرمایه‌گذاری دانش‌آموز در فعالیت‌های یادگیری مثل خود راهبری^۳ و میل در به‌کارگیری تلاش در امورات تحصیلی و استفاده از راهبردهای یادگیری است (Ladd & Lisa, 2009). بعد رفتاری^۴، شامل درگیری فعال دانش‌آموز در یادگیری و عناصر مربوط به تحصیل مثل تلاش، پایداری، تمرکز و مشارکت فعال در مباحث گروهی و کلاسی است (Archambault, 2009: 2-3). بعد عاطفی^۵ دربرگیرنده احساسات و نگرش‌های مثبت و منفی به امورات تحصیلی و عناصری نظیر تشویش، لذت، شادی، خستگی و نگرش به تکالیف تحصیلی است. به‌طور کل واکنش‌های دانش‌آموز به محیط یادگیری است (Fredricks & Mc Closkey, 2012: 764)؛ و بعد عاملی نیز مربوط به درگیری سازنده، فعال و هدفمند دانش‌آموز در جریان یادگیری به‌جای دریافت منفعلانه اطلاعات است (Reeve & Tseng, 2012: 258). درواقع درگیری عاملی موجب می‌شود دانش‌آموز نقش فعالی در مشارکت داشته باشد و به تعاملات با هم‌تایان خود در کلاس درس بها دهد

۱. Engagement: منظور از درگیری در اینجا میزان فعالیت‌ها و مشارکت دانش‌آموز در پیگیری تکالیف درسی و

به‌طور کل هر آنچه مربوط به فعالیت‌های درسی و مسیر تحصیلی وی است

2. Cognitive
3. Self- Regulation
4. Behavioral
5. Emotional

(Gutierrez, etal, 2016). بر اساس مطالب مطروحه، هدف اصلی پژوهش حاضر تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه شهر دهلران است.

۲- مبانی نظری

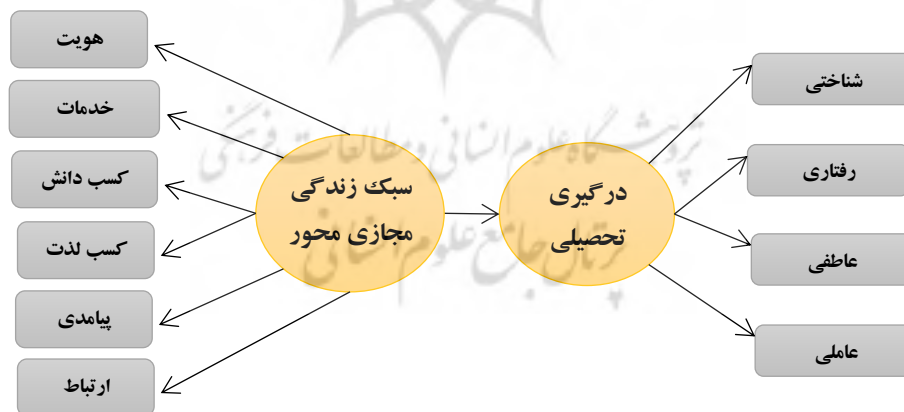
اصطلاح فضای مجازی برای نخستین بار در سال ۱۹۸۲ توسط ویلیام گیسون^۱ در رمان کوتاهش با عنوان «سوزاندن کروم»^۲ بکار گرفته شد. در واقع نقطه شروع طرح فضای مجازی با نام و رمان گیسون گره خورده است. این رمان به نسلی از کامپیوترها اشاره دارد که روی هم‌رفته فضایی جدید را رقم می‌زنند. به‌زعم خود گیسون، فضای مجازی بیانگر نامی برای جهان غیر فضایی است که افراد در آن به تعاملات می‌پردازند (Fourkas, 2004: 2-3). از دیرباز صاحب‌نظران علوم اجتماعی از تغییرات مدام و دگرگونی اساسی در سطح جامعه خبر داده بودند. شاید بتوان گفت اندیشمندان علوم اجتماعی به پیش‌بینی‌های جهان جدید در سایه اینترنت و ظهور فرصت‌ها و چالش‌های جدید سخن رانده باشند. دورکیم در یکی از کانونی‌ترین مباحث خود به بیان استحاله رفتارهای جامعه، از جامعه مکانیکی به ارگانیکی سخن رانده است. در جامعه ارگانیکی رفتارها تابع قوانین پیچیده و پیش‌بینی‌ناپذیرتری است (سیدمن، ۱۳۸۸: ۶۳). به همین سیاق در جامعه موردنظر دورکیم، واحدهای فردی اصل غالب این جامعه است. می‌توان گفت امروزه فضای مجازی با محوریت اینترنت، اصلی فرد ساز ساخته است. عصری که افراد نه در حضور همدیگر بلکه در سایه همدیگر هستند و تعاملات اگرچه فشرده‌تر اما در سایه فضای مجازی صورت می‌گیرند. گیدنز صاحب‌نظر دیگری است که به مقوله زمان و فضا برای مفهوم‌سازی فضای مجازی به‌خوبی نظریه‌پردازی کرده است. در تلقی گیدنز، «زمان» و «فضا» مقولاتی نخستین بودند که تغییرات جامعه و سنت‌ها را تحلیل می‌کردند؛ اما اکنون این مقولات در پرتو ارتباطات نوین، معنایی جدیدی به خود گرفته‌اند. کاستلز (۱۹۹۹-۲۰۰۰) نیز به تغییر زمان و فضا اشاره کرده است و تعبیر «جامعه شبکه‌ای»^۳ نیز حاصل این جریان است. برای کاستلز،

1. Gibson

2. Burning Chrome

3. Network Society

فضای مدرن عرصه‌ای است با ترافیک شدید از انواع مختلف عناصر شبکه‌ای، رابطه جدیدی بین فرایندهای اجتماعی و جغرافیایی را شکل می‌دهد. به همین سیاق، تجربه زمان نیز از عنصری بیولوژیکی و نظم زمانی فراتر رفته است (Gotved, 2006: 467-468). هومنز نیز بر این باور بود تمام رفتارهای بشر را باید با قضایای روان‌شناختی تبیین نمود. وی معتقد به برخی قضایا برای تبیین رفتارها از جمله تقویت‌های مثبت و منفی بود که می‌تواند برخی رفتارها را تبیین نماید. هومنز معتقد بود نفع فردی اصلی اساسی در بروز رفتارهای انسان‌ها است (کریمی راهجردی و همکاران، ۱۳۹۷: ۷). لذا بر اساس قضایای هومنز، فضای مجازی با بروز مزایا و پاداش‌های زیاد زود زار در مقابل تنبیه‌ها؛ از جمله آسیب‌های جسمانی و روانی به‌عنوان پیامدهای دیرزاد قابل تبیین است؛ اما این نکته قابل توجه است که کنشگر در عرصه فضای مجازی آن تنبیه‌ای که انتظار دارد را دریافت نمی‌کند یا بسیار دیر با آن مواجه می‌گردد، لذا فضای مجازی به صحنه‌ای تبدیل می‌شود که فرد غرق در آن می‌شود و می‌تواند باعث غلبه بر دیگر امورات زندگی و تحصیلی و در نتیجه به‌عنوان یک پیامد، ضعف تحصیلی و کم‌تحرکی در انجام امورات تحصیلی شود. با مرور مطالب نظری می‌توان مدل مفهومی زیر را مورد بررسی قرار داد:

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

۳- مطالعات پیشین

مطالعاتی در پیشینه موضوع انجام شده است، اما بیشتر بر روی دانشجویان انجام گرفته و مطالعات حوزه دانش‌آموزان به‌ندرت است. اکاکاندلوا و وال یویتا^۱ (۲۰۱۸) در تحقیق خود نتیجه گرفتند که تمرکز دانشجویان در استفاده از شبکه‌های مجازی نوعی سبک زندگی شکل داده که این سبک بیشتر در افزایش روابط و اطلاعات اجتماعی تا امورات تحصیلی است. کولان و دزنزا^۲ (۲۰۱۸) به پیامدهای دوگانه سبک زندگی مجازی محور اشاره کردند. آنان ضمن اشاره به پیامدهای مثبت شبکه‌های اجتماعی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان به موارد آسیب‌زایی همچون سرقت آثار سینمایی با دانلود غیرقانونی نیز اشاره کردند. مشتاق^۳ (۲۰۱۸) در تحقیق خود با مطالعه اثرات مثبت و منفی رسانه‌های اجتماعی بر عملکرد تحصیلی دانشجویان نتیجه گرفت که برخلاف باور عمومی شبکه‌های اجتماعی اثر مطلوبی بر فعالیت‌های تحصیلی دارند. در نتیجه، سبک زندگی مجازی محور، ابزاری مطلوب برای ارتباطات و تسهیل فرایندهای یادگیری بشمار می‌رود. تلاوا^۴ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود نتیجه گرفتند شبکه‌های مجازی به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر در زندگی روزانه دانشجویان تبدیل شده است و تأثیرات آن‌ها را می‌توان در پیشرفت تحصیلی دو لبه دانست. باین‌حال لازم است از فضای مجازی با مسئولیت کامل استفاده کرد. امین^۵ و همکاران (۲۰۱۸) در پژوهش خود نتیجه گرفتند پیامد استفاده از فضای مجازی بر عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان مثبت است؛ زیرا دانش‌آموزان می‌توانند عقاید و دانش خود در زمینه درسی را با دیگران در اشتراک گذارند و به‌طور کل سایت‌ها مکانی برای تسهیل مسائل درسی است. داباک^۶ و همکاران (۲۰۱۷) در تحقیقی نتیجه گرفتند عوامل سبک زندگی به‌خوبی می‌توانند پیش‌بینی‌کننده فعالیت‌های تحصیلی

-
1. Akakandelwa
  2. Kolan & Dzandza
  3. Mushtaq
  4. Talaue
  5. Amin
  6. Dubuc

دانش‌آموزان باشند. چاکوویور و چاکوویور^۱ (۲۰۱۷) در پژوهشی کیفی با عنوان مطالعه اثرات رسانه‌های اجتماعی بر سبک زندگی اجتماعی دریافتند که فضای مجازی نحوی اندیشیدن، دوست‌یابی، تبادلات و ارتباطات را برای آنان باز نمود کرده است. منساح و نزام^۲ (۲۰۱۶) در تحقیق خود نتیجه گرفتند شبکه‌های اجتماعی بر روی درگیری تحصیلی دانش‌آموزان اثر مثبتی دارد و دو متغیر یعنی «نسبت زمانی» و «اعتیاد به شبکه» قوی‌ترین اثر بر روی عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارند. کد^۳ (۲۰۱۵) با انجام مطالعه کیفی خود نتیجه گرفته است اگرچه نقش مسلط شبکه‌های مجازی در امورات تحصیلی قابل‌انکار نیست اما باید تذکر داد استفاده مفرط و فقدان راهنمایی‌های لازم می‌تواند از اثرات مثبت آنان بکاهد. مینگل و ادامز^۴ (۲۰۱۵) نتیجه گرفتند رسانه‌های اجتماعی تأثیرات جانبی بر فعالیت‌های تحصیلی از قبیل حضور منظم در کلاس، نوشتن و خط‌نویسی و اعتیاد دانش‌آموزان دارند. اوسو و لارسن^۵ (۲۰۱۵) نتیجه گرفتند دانش‌آموزان روزانه ۳۰ دقیقه تا ۳ ساعت در فضای مجازی حضور دارند. استفاده مفرط دانش‌آموزان از شبکه‌های مجازی بر روی عملکرد و انجام فعالیت تحصیلی آنان اثر منفی دارد. در دو تحقیق بیوح و ادوار^۶ (۲۰۱۴) و شارما و شاکلا^۷ (۲۰۱۶) نتایج مشابه‌ای گرفتند؛ استفاده زیاد از فضای مجازی در امورات تحصیلی با پیامدهای جانبی از جمله عدم تمرکز و ضعف تحصیلی مواجهه شدند. آسما و اکپاناجی^۸ (۲۰۱۳) دریافتند شبکه‌های اجتماعی بر عملکرد دانش‌آموزان اثر منفی بر جای می‌گذارند زیرا آنان وقت زیادی در چت کردن و پرسه‌زنی به‌جای درس خواندن می‌گذرانند. خلیفه و همکاران (۱۳۹۷) نتیجه گرفتند بین زمان اختصاص داده شده به شبکه‌های اجتماعی مجازی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه منفی و غیر معناداری وجود دارد. در تحقیق رجیبان‌ده ریزه و همکاران (۱۳۹۷) با عنوان بررسی رابطه بین میزان

-
1. Chukwuere & Chukwuere
  2. Mensah & Nizam
  3. Code
  4. Mingle & Adams
  5. Owusu-Acheaw & Larson
  6. Yeboah & Ewur
  7. Sharma & Shukla
  8. Asemah & Okpanachi

استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با اشتیاق و درگیری تحصیلی، نشان دادند بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و مؤلفه‌های درگیری تحصیلی (درگیری شناختی، رفتاری و انگیزشی) و همچنین بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و مؤلفه‌های اشتیاق تحصیلی (اشتیاق شناختی، عاطفی و رفتاری) رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. زمانیان (۱۳۹۵) در پژوهش خود نشان داد بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی، رابطه منفی و معنی‌دار و با یادگیری غیررسمی رابطه مثبت دارد اما با درگیری تحصیلی فاقد رابطه است. سعیدی و فرحبخش (۱۳۹۵) نتیجه گرفتند سبک زندگی (محتاط بودن، نیاز به تأیید و تعلق داشتن) می‌تواند پیشرفت تحصیلی را پیش‌بینی کنند. نامداری (۱۳۹۴) در تحقیق خود دریافت بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی با عملکرد تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. نگرش و میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی در پسران بالاتر از دختران است. میانگین خرده مقیاس‌های درگیری تحصیلی در گروه دخترها نسبت به پسرها بیشتر است و دختران درگیری تحصیلی بالاتری دارند.

با عنایت به مطالب گفته‌شده هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان است و سؤال پژوهش نیز این‌گونه مطرح می‌شود: سبک زندگی مجازی محور چه تأثیری بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان دارد؟

۴- روش‌شناسی

روش تحقیق حاضر، توصیفی-همبستگی و به لحاظ هدف کاربردی و از نظر زمانی در یک مقطع زمانی انجام شده است. جامعه آماری شامل دانش‌آموزان متوسطه اول و دوم شاغل در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۹۸ شهرستان دهلران (شامل مرکزی بخش‌ها و مناطق) با حجم حدود ۵۰۵۰ نفر است و حجم نمونه بر اساس جدول مورگان ۳۶۰ تعیین شد. درنهایت با محدودش بودن ۶ پرسشنامه، مابقی از صلاحیت برخوردار بودند. روش نمونه‌گیری نیز خوشه‌ای است. ابتدا با لحاظ کردن نقشه جغرافیایی شهرداری، از هر منطقه شهر به تصادف چند آموزشگاه متوسطه و همچنین چند آموزشگاه در نواحی روستایی متصل به شهر انتخاب شدند بر این مبنا، مدارس منتخب شامل ۳ مدرسه متوسطه اول (دو

مدرسه دختران و یکی پسران) و ۴ مدرسه متوسطه دوم (دو مدرسه پسران و دو مدرسه دختران) در شهر و ۳ مدرسه روستایی (۲ مدرسه پسران و ۱ مدرسه دختران) هستند و مورد پرسش قرار گرفتند. ابزار تحقیق پرسشنامه‌های زیر است:

۱. پرسشنامه استاندارد درگیری تحصیلی ریو: ریو در سال ۲۰۱۳ این پرسشنامه را که پیش‌تر مورد استفاده قرار داده بود بازنگری نمود و شامل ۴ بعد (رفتاری، عاملی، شناختی و عاطفی) و ۱۷ سؤال و بر اساس طیف ۵ گزینه‌ای طراحی شده است. در داخل و خارج کشور محققان زیادی در مقالات و پایان‌نامه‌های خود پرسشنامه ریو را مورد استفاده قرار داده‌اند. برای نمونه در مطالعاتی مثل (یوسفی و بردبار، ۱۳۹۵؛ رضانی و خامسی، ۱۳۹۶؛ بحری و یوسفی، ۱۳۹۳؛ Gutierrez, etal, 2016; Skinner, Kindermann & Furre, 2009) اعتبار آن تأیید شده است.

۲. پرسشنامه سبک زندگی متأثر از فضای مجازی (۱۳۹۳): متغیر دیگر، سبک زندگی متأثر از فضای مجازی است. این مفهوم ناظر بر تأثیری است که فضای سایبری بر نوع سلیقه افراد، مصرف، ارزش‌ها و نگرش آنان داشته و به‌عنوان سبک زندگی دوم افراد در امتداد سبک زندگی دنیای واقعی آنان جریان دارد (خانیکی و خجیر، ۱۳۹۸: ۳۸). پرسشنامه مذکور در تحقیقات زهرا طاهری (۱۳۹۳) و مظفرنیا و قاسمی‌پور (۱۳۹۶) بکار رفته و برخوردار از شش بعد: ۱- هویت (احساس توجه به خود- استفاده از هویت واقعی در فضای مجازی- احساس تنفر از کشور خود و احساس دوگانگی در مورد خود). ۲- کسب لذت (امنیت فیزیکی، جذابیت و تنوع، ناشناس بودن، پیدا کردن شریک جنسی و ارتباط در دنیای واقعی، بازی‌های آنلاین، جبران شکست و سرخوردگی‌ها و شاد کردن روحیه). ۳- خدمات (خرید و فروش شارژ و کالاهای اینترنتی، انجام امور اقتصادی، آگاهی از قیمت‌ها، بهبود کیفیت زندگی، جلوگیری از اتلاف وقت، کاهش هزینه حمل‌ونقل، دسترسی سریع و آسان و بدون محدودیت زمان و مکان، دسترسی و ذخیره اطلاعات همراه با جزئیات کامل). ۴- ارتباط (ارتباطات علمی، تحصیلی، شغلی، دسترسی به نمایشگاه‌ها،

همایش‌ها و ... و پیگیری آن‌ها، ارتباط با دوستان و آشنایان نزدیک، پیدا کردن دوستان جدید و ادامه این ارتباط در دنیای واقعی، ارتباط با جنس مخالف، آشنایی در شبکه‌های اجتماعی، ارتباط در چت روم‌ها و ...، ارتباط عاطفی بدون ارتباط بیرونی). ۵- کسب دانش (مراجعه به سایت‌ها برای رفع و رجوع و ارتقا در زمینه درسی و شغلی، مراجعه به سایت‌های مورد علاقه و دانلود آن‌ها، کسب اطلاعات زندگی روزمره، بهداشتی و درمانی، اطلاعات و آگاهی‌هایی که در جامعه ممنوع، محدود یا سانسور می‌شوند). ۶- پیامدی (افت و تأخیر در امور زندگی روزمره و امور تحصیلی و شغلی و علمی، پایین آوردن سطح مطالعه، سطحی شدن اطلاعات و کسب اطلاعات بدون استناد به منبع موثق، آسیب جسمی، بی‌تحرکی، اختلال در خواب، احساس وابستگی، اضطراب و پرخاشگری، فریب خوردن، کلاه‌برداری، سرد شدن ارتباطات صمیمی، درخواست تقاضاهای نامتعارف، تنوع‌طلبی، پذیرفتن آزادی در رابطه جنسی و کاهلی و بی‌توجهی در انجام واجبات دینی است. پرسشنامه حاضر از نظر اعتبار نیز مورد تأیید محققان قرار گرفته است. همچنین بر مبنای مقیاس لیکرت در پنج قسمت بسیار زیاد، زیاد تا حدی، کم و بسیار کم سنجیده شده است.

یافته‌ها

الف) یافته‌های توصیفی

حدود ۵۸ درصد افراد نمونه پسر و ۴۲ درصد دیگر دختر هستند. ۶۵ درصد نمونه دوره متوسطه دوم و ۴۰ درصد دیگر متوسطه اول هستند. همچنین نمونه منتخب شامل ۸۰ درصد مدارس دولتی و ۲۰ درصد غیرانتفاعی است. دیگر اینکه در نمونه منتخب میانگین استفاده از اینترنت حدود ۴ ساعت و نیم در شبانه‌روز می‌باشد. سایر شاخص‌های توصیفی در قالب جدول ۱ ارائه شده‌اند.

جدول ۱. شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف استاندارد
سبک زندگی مجازی محور	۳/۱۱	۰/۶
هویت	۲/۵۶	۱/۲۳

متغیرهای پژوهش	میانگین	انحراف استاندارد
خدمات	۳/۹۴	۰/۷۹
کسب دانش	۲/۹۹	۰/۶۱
کسب لذت	۳/۵۳	۱
پیامدی	۲/۶۱	۰/۸
ارتباط	۳/۰۸	۰/۶۶
درگیری تحصیلی	۲/۴۱	۰/۴۴
شناختی	۲/۲۱	۰/۸۶
رفتاری	۲/۲۶	۰/۷۱
عاطفی	۲/۴۴	۰/۹۵
عاملی	۲/۷۶	۰/۶۴

یافته‌های توصیفی در جدول فوق نشان می‌دهد در بعد سبک زندگی مجازی محور، متغیر «خدمات» با میانگین ۳/۹۴ اهمیت بیشتری از نظر پاسخگویان دارد. در بعد درگیری تحصیلی متغیر «عاملی» با میانگین ۲/۷۶ از بیشترین اهمیت برخوردار هستند. از بین ابعاد اصلی، سبک زندگی مجازی محور با میانگین ۳/۱۱ در جایگاه اول قرار دارد. بعد از آن درگیری تحصیلی با میانگین ۲/۴۱ در جایگاه دوم قرار دارد. ضرایب همبستگی ابعاد سبک زندگی مجازی محور با ابعاد درگیری تحصیلی در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۲. ماتریس ضرایب همبستگی مؤلفه‌ها

	هویت	خدمات	کسب دانش	کسب لذت	پیامدی	ارتباط	بعد شناختی	بعد رفتاری	بعد عاطفی	بعد عاملی
هویت	۱									
خدمات	۰,۱۲۵	۱								
کسب دانش	۰,۰۱۹	**۰,۲۵۴	۱							
کسب لذت	**۰,۲۷۰	**۰,۳۵۳	-۰,۰۶۶	۱						
پیامدی	۰,۱۱۸	**۰,۵۲۰	-۰,۰۶۱	**۰,۵۲۰	۱					
ارتباط	۰,۰۳۹	*۰,۱۶۰	-۰,۰۱۱	۰,۱۳۹	**۰,۱۸۵	۱				

	بعد شناختی	بعد رفتاری	بعد عاطفی	بعد عاملی	ارتباط	پیامدی	کسب لذت	کسب دانش	خدمات	هویت
بعد شناختی	۱				-۰,۰۴	*-۰,۱۳۹	**۰,۲۳۲	**۰,۵۲۱	-۰,۱۱۶	*-۰,۱۷۲
بعد رفتاری	۱				*-۰,۱۴۰	**۰,۳۹۴	**۰,۴۲۵	۰,۰۰۶	**۰,۳۳۸	**۰,۲۰۷
بعد عاطفی	۱				-۰,۰۴۴	**۰,۲۱۲	**۰,۳۱۵	**۰,۴۵۳	-۰,۰۱۸	**۰,۲۶۳
بعد عاملی	۱				**۰,۳۲۷	**۰,۳۴۹	-۰,۱۲۷	**۰,۲۰۷	**۰,۳۰۶	-۰,۰۰۹

** معناداری در سطح خطای ۰/۰۱؛ * معناداری در سطح خطای ۰/۰۵

همان‌طور که یافته‌ها در جدول فوق نشان می‌دهد اغلب مؤلفه‌های «سبک زندگی مجازی محور» با مؤلفه‌های «درگیری تحصیلی» رابطه منفی دارند بنابراین انتظار می‌رود ارتباط دو متغیر اصلی نیز منفی باشد. در جدول زیر ضرایب همبستگی سبک زندگی مجازی محور با دو متغیر اصلی «سبک زندگی مجازی محور» و «درگیری تحصیلی» گزارش شده است.

جدول ۳. ماتریس ضرایب همبستگی متغیرهای اصلی

درگیری تحصیلی	سبک زندگی مجازی محور
سبک زندگی مجازی محور	۱
درگیری تحصیلی	**۰,۳۹

** معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد بین دو متغیر اصلی «سبک زندگی مجازی محور» و «درگیری تحصیلی» در سطح خطای ۰/۰۱ رابطه منفی و معناداری وجود دارد (-۰,۳۹). با توجه به تأیید رابطه معنی‌دار بین متغیرهای پژوهش (سبک زندگی مجازی محور و درگیری تحصیلی)، امکان بررسی مدل ساختاری پژوهش فراهم است.

مدل‌سازی معادلات ساختاری

در پژوهش حاضر، از مدل‌سازی معادلات ساختاری که یک روش همبستگی چند متغیره می‌باشد، برای تحلیل داده‌های مبتنی بر چارچوب تحقیق (شکل ۱) استفاده شده است. مدل‌یابی معادله ساختاری به پژوهشگر یاری می‌رساند تا الگویی نظری را که از اجزای مختلف و متنوع تشکیل یافته، هم به‌طور کلی و هم به‌گونه‌ای جزئی مورد آزمون و واریسی قرار دهد (قاسمی، ۱۳۸۹: ۴). برای بررسی مدل، ابتدا از تحلیل عاملی تأییدی برای سنجش روابط متغیرهای پنهان با گویه‌های سنجش آن‌ها استفاده شده است. مدل اندازه‌گیری (تحلیل عاملی تأییدی) ارتباط گویه‌ها یا همان سؤالات پرسشنامه را با سازه‌ها مورد بررسی قرار می‌دهد. سپس با استفاده از مدل ساختاری ارتباط عامل‌ها با یکدیگر جهت آزمون فرضیات مورد بررسی قرار خواهند گرفت. در واقع تا ثابت نشود، نشانگرها متغیرهای پنهان را به‌خوبی اندازه‌گیری کرده‌اند، نمی‌توان روابط را مورد آزمون قرار داد. لذا در ابتدا از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شده است.

در پژوهش حاضر نیز اعتبار عاملی پرسشنامه با کمک تحلیل عاملی تأییدی و با استفاده از نرم‌افزار آموس انجام گرفت. لازم به ذکر است که برای اینکه مدل‌های اندازه‌گیری تأیید شوند، اولاً باید شاخص‌های آن برازش مناسبی را نشان دهند و ثانیاً مقادیر ضرایب استاندارد بارهای عاملی باید مطلوب (بیشتر از ۰/۵) و معنی‌دار باشند. سایر شاخص‌های برازش مدل‌های اندازه‌گیری به‌طور خلاصه در جدول (۴) ارائه شده است.

جدول ۴. شاخص‌های برازش برای هر یک از مدل‌های اندازه‌گیری

شاخص	حد مطلوب	سبک زندگی مجازی محور	درگیری تحصیلی
X ² /df	۳ و کم‌تر	۱,۴۲	۱,۸۴
RMR	نزدیک به صفر	۰,۰۲۸	۰,۰۵۵
GFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۰	۰,۹۳۹
AGFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۳۳	۰,۹۲۴
NFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۲۹	۰,۹۱۳

شاخص	حد مطلوب	سبک زندگی مجازی محور	درگیری تحصیلی
RFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۵۳	۰,۹۳۱
IFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۳	۰,۹۰۰
TLI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۳۸	۰,۹۳۸
CFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۰	۰,۹۳۹
PRATIO	۰/۵ و بالاتر	۰,۵۲۵	۰,۶۴۷
PNFI	۰/۵ و بالاتر	۰,۷۵۹	۰,۵۲۸
PCFI	۰/۵ و بالاتر	۰,۶۵۵	۰,۵۷۰
RMSEA	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰,۰۷۶	۰,۰۶۰

نتایج حاصل از تحلیل عاملی تأییدی نشان داد که مدل‌های اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق، مدل‌های مناسبی هستند چرا که مقدار χ^2/df (کای دو تقسیم بر درجه آزادی) کمتر از ۳ و مقدار ریشه میانگین مربعات خطاهای تخمین^۱ از ۰/۰۸ کمتر، شاخص نیکوئی برازش تعدیل یافته^۲ و شاخص نرم شده براندازی^۳ بزرگ‌تر از ۰/۹ و سطح معناداری بارهای عاملی کمتر از ۵ درصد می‌باشد که بیانگر معناداری گویه‌ها در مدل‌های اندازه‌گیری می‌باشد.

بررسی روایی و پایایی سازه‌های مدل

در پژوهش حاضر برای بررسی و ارزیابی مدل‌های اندازه‌گیری از تحلیل عاملی تأییدی بهره گرفته شد. برای این منظور بار عاملی هر نشانگر (گویه) بر روی هر سازه برآورد گردید و با استفاده از سطح معنی‌داری آن مورد تحلیل قرار گرفت. بدین ترتیب در صورتی که سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ باشد بارهای عاملی در سطح ۵ درصد معنی‌دار می‌باشد و فرض صفر مبنی بر معنی‌دار نبودن نقش نشانگر در تشکیل سازه مورد بررسی رد و معنی‌داری روابط در قالب تحلیل عاملی تأییدی مورد پذیرش قرار می‌گیرد. همچنین،

1. RMSEA
2. AGEI
3. NFI

برای هر سازه دو شاخص میانگین واریانس استخراج شده و پایایی ترکیبی به ترتیب برای اندازه‌گیری روایی (اعتبار) و پایایی (اعتماد) سازه‌ها محاسبه می‌شود. شاخص میانگین واریانس استخراج شده نشان می‌دهد که چه درصدی از واریانس سازه مورد مطالعه تحت تأثیر نشانگرهای آن سازه بوده است. از شاخص میانگین واریانس استخراج شده برای سنجش روایی سازه استفاده می‌شود و از آن تحت عنوان روایی همگرا نیز یاد می‌شود؛ بنابراین، با توجه به شاخص میانگین واریانس استخراج شده، مقادیر بالاتر از ۰/۵ نشان‌دهنده روایی مناسب سازه مورد بررسی است. برای تعیین پایایی سازه‌ها در این پژوهش از روش پایایی مرکب استفاده شد. در صورتی که مقدار آن برای سازه‌ها بزرگ‌تر از ۰/۶ باشد، پایایی قابل قبولی را نشان می‌دهند و هرچه این مقدار برای یک سازه به یک نزدیک‌تر باشد، پایایی آن سازه بیش‌تر است (کلاتری، ۱۳۸۸: ۱۵۷). علاوه بر این، در این قسمت از شاخص آلفای کرونباخ (α) نیز برای بررسی پایایی سازه‌ها استفاده شد.

$$\text{AVE} = \frac{\sum \lambda^2}{\sum \lambda^2 + \sum \delta} \quad \text{رابطه (۱):}$$

فرمول محاسبه پایایی ترکیبی به صورت مقابل است:

$$\text{CR} = \frac{(\sum \lambda)^2}{(\sum \lambda)^2 + \sum \delta} \quad \text{رابطه (۲):}$$

که در این رابطه شاخص ترکیبی پایایی ترکیبی، λ بار عاملی استخراج شده برای هر نشانگر در قالب تحلیل عاملی تأییدی و δ واریانس خطای استاندارد شاخص‌ها است. در واقع، فرمول پایایی ترکیبی گویای این مطلب است که ایده‌آل‌ترین حالت زمانی به دست می‌آید که مقدار آن برابر یک شود و این زمانی است که مقدار خطای شاخص (δ) که در مخرج کسر قرار می‌گیرد به صفر نزدیک باشد؛ یعنی هرچه خطا کاهش یابد، مقدار پایایی ترکیبی افزایش یافته و به مقدار یک (ایده‌آل‌ترین حالت پایایی ترکیبی) نزدیک می‌شود. مقدار پایایی ترکیبی بین صفر و یک در نوسان است که مقدار پایایی ترکیبی بالاتر از ۰/۶ قابل قبول است (کلاتری، ۱۳۸۸: ۱۶۳). پس پایایی ترکیبی به دنبال بهبود پایایی پرسشنامه از طریق حذف گویه‌های افزایش‌دهنده مقدار خطای شاخص‌ها است. در

تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی...؛ مؤمنی و آل‌بهبانی | ۳۴۹

این پژوهش در مرحله آزمون مدل، از پایایی ترکیبی، میانگین واریانس‌های استخراج‌شده و آلفای کرونباخ استفاده شد که نتایج تحلیل عاملی تأییدی و شاخص‌های روایی و پایایی سازه مدل‌های اندازه‌گیری در جدول زیر آورده شده است.

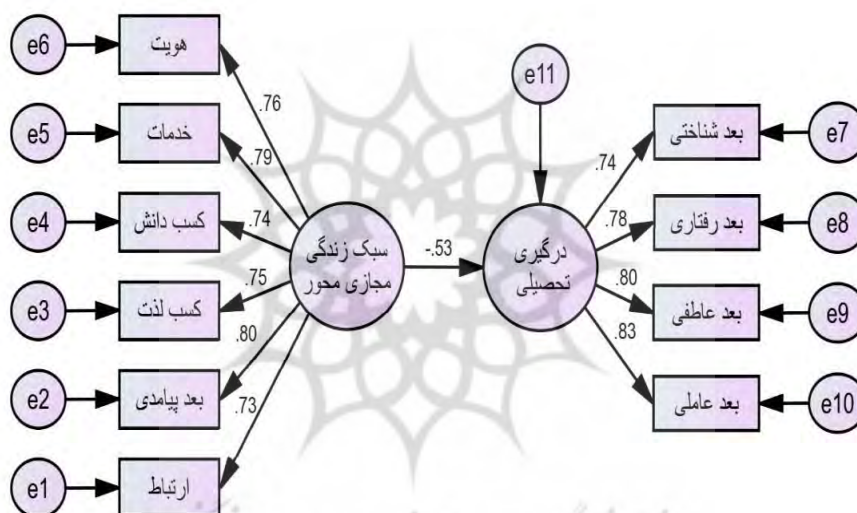
جدول ۵. بارهای عاملی و شاخص‌های روایی و پایایی سازه

AVE	CR	آلفای کرونباخ	سطح معناداری	بارهای عاملی	ابعاد و زیر مؤلفه‌ها
۰,۵۸۱	۰,۸۹۳	۰,۸۵۰			سبک زندگی مجازی محور
			$P < 0.01$	۰,۷۶	هویت
			$P < 0.01$	۰,۷۹	خدمات
			$P < 0.01$	۰,۷۴	کسب دانش
			$P < 0.01$	۰,۷۵	کسب لذت
			$P < 0.01$	۰,۸۰	پیامدی
			$P < 0.01$	۰,۷۳	ارتباط
۰,۶۲۱	۰,۸۶۸	۰,۸۱۶			درگیری تحصیلی
			$P < 0.01$	۰,۷۴	بعد شناختی
			$P < 0.01$	۰,۷۸	بعد رفتاری
			$P < 0.01$	۰,۸۰	بعد عاطفی
			$P < 0.01$	۰,۸۳	بعد عاملی

نتایج جدول فوق نشان می‌دهد که مؤلفه‌های انتخابی جهت اندازه‌گیری سازه‌های مدل از دقت لازم برخوردار بوده‌اند چون ضریب استاندارد شده همگی بیشتر از ۰/۵ است و معنادار می‌باشند (سطح معناداری کمتر از ۰/۰۱ است). مقدار شاخص میانگین واریانس‌های استخراج‌شده (AVE) برای کلیه سازه‌ها بیشتر از ۰/۵ می‌باشد و شاخص پایایی مرکب نیز از ۰/۶ بیشتر است. مقدار آلفای کرونباخ هر دو سازه بیشتر از ۰/۷ است بنابراین هر کدام از سازه‌های مدل از روایی همگرا و پایایی مرکب مطلوبی جهت اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش برخوردار هستند.

برازش مدل ساختاری

پس از تأیید مدل‌های اندازه‌گیری، مدل نهایی با استفاده از نرم‌افزار آموس مورد برازش قرار گرفت. از طریق مدل ساختاری می‌توان روابط بین متغیرهای پژوهش را به‌طور هم‌زمان نشان داد. هدف از انجام مدل ساختاری، بررسی تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی است. پس از تأیید اثر عاملی مؤلفه‌ها به کمک تحلیل عاملی تأییدی در ادامه به بررسی اعتبار کلی مدل پرداخته شده است. شکل (۲) گویای مدل ساختاری پژوهش به همراه ضرایب استاندارد شده است.

شکل ۲. مدل برازش شده در حالت ضرایب استاندارد شده

خروجی نرم‌افزار نشان‌دهنده مناسب بودن مدل ساختاری برازش یافته برای آزمون فرضیه اصلی می‌باشد. نتایج برازش مدل ساختاری پژوهش نشان می‌دهد که مقدار χ^2/df (۱/۴۱) کمتر از ۳ بوده و مقدار مناسب و پایینی است. سایر شاخص‌ها و میزان مطلوبیت آن‌ها در جدول ۶ گزارش شده‌اند.

جدول ۶. شاخص‌های برازش مدل ساختاری پژوهش

شاخص	حد مطلوب	مقدار گزارش شده
X ² /df	۳ و کم‌تر	۱,۴۱
RMR	نزدیک به صفر	۰,۰۳۸
GFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۸
AGFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۴
NFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۳۰
RFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۰۰
IFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۵۷
TLI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۵۷
CFI	۰/۹ و بالاتر	۰,۹۱۸
PRATIO	۰/۵ و بالاتر	۰,۵۶۴
PNFI	۰/۵ و بالاتر	۰,۶۳۱
PCFI	۰/۵ و بالاتر	۰,۸۰۷
RMSEA	کوچک‌تر از ۰/۰۸	۰,۰۴۹

بررسی فرضیه اصلی

با توجه به مدل ساختاری تأیید شده، فرضیه اصلی مورد بررسی قرار گرفت و نتایج حاصل در جدول زیر ارائه شده است.

جدول ۷. نتایج بررسی فرضیات پژوهش

از سازه	به سازه	ضریب استاندارد شده	نسبت بحرانی (cr)	سطح معناداری	واریانس تبیین شده
سبک زندگی مجازی محور	درگیری تحصیلی	۰/۵۳**	-۶/۹۷	۰/۰۰۱	۰/۵۱

** معناداری در سطح خطای ۰/۰۱

با توجه به نتایج حاصل شده در جدول فوق، متغیرهای موجود در مدل ۵۱ درصد از واریانس متغیر درگیری تحصیلی را تبیین می‌کنند. متغیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی در سطح اطمینان ۹۹ درصد تأثیر منفی و معناداری دارد (سطح معناداری

کمتر از ۰/۰۱ است و میزان ضریب رگرسیونی استاندارد این رابطه ۰/۵۳- است). با توجه به اینکه رابطه منفی و معنادار است بنابراین فرضیه اصلی پژوهش تأیید می‌شود.

بررسی فرضیات فرعی

۱. بعد هویت سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
  ۲. بعد خدمات سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
  ۳. بعد کسب دانش سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
  ۴. بعد کسب لذت سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
  ۵. بعد پیامدی سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
  ۶. بعد ارتباط سبک زندگی مجازی محور با درگیری تحصیلی رابطه معناداری دارد.
- برای تحلیل فرضیات فرعی از تکنیک تحلیل رگرسیون استفاده شد که نتایج حاصل در جدول زیر آمده است.

جدول ۸. نتایج تحلیل رگرسیون

نتیجه	سطح معناداری	آماره T	ضریب بتا استاندارد شده (β)	ضریب B	Sig	F	R ²	r	متغیرهای پیش بین	متغیر ملاک
معنادار است	۰/۰۰۱	-۳/۵۴	-۰/۱۹	-۰/۰۹	۰/۰۰۱	۲۹/۱	۰/۴۷	۰/۶۹۰	هویت	درگیری تحصیلی
معنادار است	۰/۰۰۱	-۳/۷۳	-۰/۲۴	-۰/۲۳				خدمات		
معنادار است	۰/۰۰۱	۸/۶	۰/۴۸	۰/۴۷				کسب دانش		
معنادار است	۰/۰۰۶	-۲/۷۹	-۰/۱۸	-۰/۱۵				کسب لذت		
معنادار نیست	۰/۰۸۲	-۱/۷۵	-۰/۱۲	-۰/۰۹				پیامدی		
معنادار نیست	۰/۰۷	-۱/۸۲	-۰/۱	-۰/۰۹				ارتباط		

تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی...؛ مؤمنی و آل‌بهبانی | ۳۵۳

با استفاده از روش هم‌زمان مدل معناداری به دست آمد (ضریب تعیین = $0/47$ و $0/001$). این مدل می‌تواند ۴۷ درصد از واریانس متغیر وابسته (درگیری تحصیلی) را تبیین کند. یافته‌ها در جدول فوق نشان می‌دهد چهار متغیر «هویت»، «خدمات»، «کسب دانش» و «کسب لذت» پیش‌بینی کننده معناداری برای متغیر درگیری تحصیلی هستند ($P < 0/001$) و $1/96 > |t|$) اما متغیرهای «پیامدی» و «ارتباط» پیش‌بینی کننده معناداری نیستند ($P > 0/05$). قدر مطلق ضریب بتای استاندارد شده ($|\beta|$) برای متغیرهای «هویت»، «خدمات»، «کسب دانش» و «کسب لذت» به ترتیب برابر با $0/19$ ، $0/24$ ، $0/48$ و $0/18$ است که نشان می‌دهد «کسب دانش» پیش‌بینی کننده قوی‌تری برای متغیر درگیری تحصیلی است. ضریب رگرسیونی متغیرهای «هویت»، «خدمات» و «کسب لذت» منفی است به عبارت دیگر هر چه این سه متغیر کمتر باشد درگیری تحصیلی بیشتر است؛ بنابراین فرضیه اول، دوم، سوم و چهارم مورد تأیید قرار می‌گیرد و فرضیات پنجم و ششم به علت معنادار نشدن ضرایب رد می‌شود.

نتیجه‌گیری

امروزه فضای همه‌گیر مجازی در تمامی ابعاد زندگی سایه گسترانیده است. به طوری که از نوعی سبک زندگی جدید تحت سیطره این فضا نام برده می‌شود. این سبک زندگی مولد از فضای مجازی، فرصت‌ها و تهدیداتی شکل داده است. در ساحت آموزشی و تحصیلی، فرصت یا تهدید بودن فضای مجازی برای دانش‌آموزان هنوز مبهم است. هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه استان ایلام بود.

نتایج نشان دادند بین متغیر سبک زندگی مجازی محور و درگیری تحصیلی رابطه معنادار ولی منفی وجود دارد. بدین معنا با افزایش متغیر مستقل یعنی سبک زندگی مجازی محور، متغیر وابسته یعنی درگیری تحصیلی کمتر می‌شود و هرچه سبک زندگی مجازی محور کمتر باشد میزان درگیری تحصیلی بالاتر است. همچنین نتایج تحلیل معادلات ساختاری (نرم‌افزار ایموس) نشان داد متغیر مستقل قادر به پیش‌بینی درگیری تحصیلی

می‌باشد. به عبارتی سبک زندگی مجازی محور به میزان ۰/۵۱ واریانس متغیر درگیری تحصیلی را به شکل منفی پیش‌بینی می‌نماید ($R^2 = 0/51$). همچنین در بررسی جداگانه هر یک از مؤلفه‌های سبک زندگی مجازی محور (هویت، خدمات، ارتباط، کسب دانش، کسب لذت و بعد پیامدی) با تحلیل رگرسیون هم‌زمان، تنها چهار متغیر «کسب دانش» با ضریب بتای (۰/۴۸) «خدمات» با ضریب بتای (۰/۲۴-)، «هویت» با ضریب بتای (۰/۱۹-) و «کسب لذت» با ضریب بتای (۰/۱۸-) به ترتیب قوی‌ترین پیش‌بینی کننده معنادار و در مجموع توانستند به میزان ۰/۴۷ متغیر درگیری تحصیلی را تبیین نمایند.

این یافته با تحقیقات (حجازی و همکاران، ۱۳۹۵؛ تمنایی فر و همکاران، ۱۳۹۲؛ امامی‌ریزی، ۱۳۹۵؛ Kirschner & Karpinski, 2010; Madaiah, etal, 2016) که نتیجه گرفته بودند فضای مجازی به کاهلی و عدم پیگیری تکالیف درسی دانش‌آموزان و افت تحصیلی منجر شده است همخوان است ولی یافته‌های طیف دیگری از پژوهش‌ها (سعیدی‌پور و فرحبخش، ۱۳۹۵؛ Raut & Patil, 2016; Sudha & Kavitha, 2016; Helu, 2014 & Heffner, 2016) که ادعا کرده بودند فضای مجازی بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان اثر یک‌جانبه مثبت دارند را تأیید نمی‌کند.

در خصوص تبیین نتایج باید نکات ذیل را مورد مذاقه قرار داد: نخست همان‌گونه که نتایج این مطالعه با برخی تحقیقات پیشین همسان و با پاره‌ای دیگر ناهمخوان بود نشان‌دهنده احتیاط به موضوع است. چرا نتایج متفاوت می‌تواند این باور را تقویت نماید که فضای مجازی به خودی خود ابزاری آسیب‌زا نیست بلکه چگونگی استفاده و میزان آن بسته به متغیرهای پنهان و آشکار می‌تواند بسیار اثرگذار باشد. لازم به ذکر است پژوهش حاضر بنابر برخی محدودیت‌ها بسیاری از متغیرهای اثرگذار یا میانجی در تأثیر رابطه دو متغیر را مطالعه نکرده است. لذا ممکن است تأثیر منفی یا مثبت با میانجی متغیرهای دیگری بوده باشد که خارج از کنترل محقق بوده باشند.

دیگر این است که همان‌گونه گیدنز^۱ در مفاد نظریه ساخت‌یابی^۲ خود تصریح کرده

---

1. Giddens, A
2. Structuration

است عامل انسانی و ساخت با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند. تکرار رفتار کنشگران به منزله بازتولید ساختارهاست و همین چرخه محدودیت‌هایی برای عاملان انسانی ایجاد می‌نمایند (کرایب^۱، ۱۳۸۸). در واقع عامل انسانی با استفاده مفرط از فضای مجازی می‌تواند در بازتولید ساختاری مولد باشد که پیامدهای آن بر وی کنترل‌پذیر نباشد. در نتیجه می‌توان گفت فرد با قرار گرفتن در فضای مجازی، تحت سیطره محیط مجازی قرار می‌گیرد که خود در تولید آن نقش اساسی دارد و همین باعث می‌شود نتواند به‌سادگی بر آن کنترل داشته باشد.

بر اساس رویکرد نظریه مبادله^۲ به‌مثابه اصلی قاعده‌مند، موجودات در هر وضعیتی رفتارهایی را از خود ساطع می‌کنند که با بیشترین پاداش و کمترین مجازات تناسب داشته باشد (ادیبی و انصاری، ۱۳۸۳). به عبارتی هر چه دانش‌آموز بیشتر غرق فضای مجازی شود و پاداش موردنظر را کسب کند به همان اندازه به استمرار آن مبادرت می‌ورزد. لذا می‌توان مطرح کرد که کنشگران (در اینجا دانش‌آموزان) با غوطه‌ور شدن در فضای مجازی به شمار زیادی کنش‌ها و فعالیت‌های خواستنی دست پیدا می‌کنند و برحسب اولویت‌ها و نیازهای شخصی و خصوصی خود دست به انتخاب می‌زنند. در چنین شرایطی پاداش موردنظر که کسب لذت‌های مختلف تا پرسه‌زنی‌های بی‌هدف است باعث می‌شود وقت و زمان زیادی از دانش‌آموز صرف شود. در چنین بستری اعتیاد اینترنتی، مشکلات جسمانی و روحی و در نهایت و مهم‌تر دوری از تکالیف درسی و کاهلی تحصیلی نمود پیدا کند.

در مقام جمع‌بندی و با استناد به یافته‌های حاضر می‌توان گفت فضای مجازی به‌خودی‌خود ابزاری آسیب‌زا و آسیب‌رسان نیست؛ بلکه این نوع سبک زندگی متأثر از فضای مجازی، بیش‌ازپیش مستلزم توازن منطقی و کارکردی است. هرچه دانش‌آموز بتواند به حد کفایت از آن استفاده نماید و بیشتر با جهت‌گیری تحصیلی باشد احتمال بیشتر می‌رود شاهد شکوفایی و پویایی و عملکرد بهتر تحصیلی بود و مقابل هرچه پرسه‌زنی در

---

1. Craib, Y

2. Exchange Theory

این فضا با محوریت کسب امورات غیر تحصیلی باشد احتمال زیاد تأثیرات این فضا را باید نامطلوب و آسیب‌زا ارزیابی کرد.

در راستای پیشنهاد با توجه به تأثیرات احتمالی متغیرهای میانجی و تأثیرگذار دیگر، مانند زمان، جنسیت، وضعیت تحصیلی دانش‌آموز و پایگاه اجتماعی- فرهنگی خانواده در آینده توسط محققان بررسی شوند. پیشنهاد دیگر این است مدارس برای دانش‌آموزان سایت‌ها و کانال مرتبط تحصیلی معرفی نمایند تا آن‌ها مدام در پرسه‌زنی‌های دیگر نباشند. با توجه به اینکه دانش‌آموز در روز چند ساعتی بیشتر در اختیار مدرسه نیست برنامه‌ای با حضور اولیا و معلمان مدارس شکل گیرد که از اولیا خواسته شود عملکرد و نحوه کنترل بیشتری بر دانش‌آموزان داشته باشند و به مدرسه گزارش دهند. تعامل رسانه‌ای خانواده و مدرسه یک ضرورت است. پیشنهاد دیگر این است دانش‌آموزان هر مدرسه پایش شوند بدین صورت که آن‌هایی که وضعیت تحصیلی ضعیف دارند شناسایی شوند و چنانچه از فضای مجازی متأثر بودند بسته‌های آموزشی در جهت اصلاح و تعدیل رفتار آن‌ها اعمال کرد.

منابع

- ادیبی، حسین، انصاری، عبدالمعبود. (۱۳۸۳). نظریه‌های جامعه‌شناسی، تهران، نشر دانه.
- امامی‌ریزی، کبری. (۱۳۹۵). تأثیر استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر پیشرفت تحصیلی دانشجویان، مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۹(۳)، ۲۱۳-۲۰۶.
- بحری، سیده لایلا، یوسفی، فریده. (۱۳۹۳). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه درگیری رفتاری و عاطفی تحصیلی در دانش‌آموزان دوره راهنمایی، مجله مطالعات آموزش و یادگیری، ۶(۱)، ۴۵-۲۱.
- تمنایی‌فر، محمدرضا، صدیقی ارفعی، فریرز، گندمی، زینب. (۱۳۹۲). رابطه میزان استفاده از اینترنت با پیشرفت تحصیلی، دانش‌آموزان دبیرستانی کاشان، مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی قزوین ۱۷(۲)، ۸۲-۷۷.
- حجازی، الهه، نامداری، وحیده، قاسمی، مجید، مقدم‌زاده، علی. (۱۳۴۸). طراحی و ساخت ابزار میزان و نگرش به استفاده از شبکه‌های اجتماعی و بررسی رابطه آن با عملکرد تحصیلی. فصلنامه علمی-پژوهشی، پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، ۴(۱۵)، ۶۵-۷۸.
- خلیفه، قدرت‌الله، فلاحی، مریم، کاوس‌زاده، شکیلا. (۱۳۹۷). «مطالعه روابط اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه دهم با توجه به میزان وابستگی آن‌ها به شبکه‌های اجتماعی مجازی»، دوماهنامه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی. ۱۱(۴)، ۶۲-۵۳.
- خانیکی، هادی، خجیر، یوسف. (۱۳۹۸). «ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی برای جامعه مدنی ایران». مطالعات رسانه‌های نوین، ۵(۱۷)، ۶۹-۳۵.
- رمضانی، ملیحه، خامسان، احمد. (۱۳۹۶). شاخص‌های روان‌سنجی پرسشنامه درگیری تحصیلی ریو ۲۰۱۳: با معرفی درگیری عاملی. فصلنامه اندازه‌گیری تربیتی، ۸(۲۹)، ۱۸۵-۲۰۴.
- زمانیان، مینا. (۱۳۹۵). «نقش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در عملکرد تحصیلی با میانجی‌گری یادگیری غیررسمی و درگیری تحصیلی دانشجویان بیرجند»، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشگاه بیرجند، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی.
- سعیدی‌پور، زهرا، فرحبخش، کیومرث. (۱۳۹۵). «رابطه کیفیت زندگی، سبک زندگی، عملکرد تحصیلی با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان پزشکی»، مجله دوماهنامه علمی پژوهشی

راهنمای آموزش در علوم پزشکی، ۹(۳)، ۱۸۵-۱۷۶.

سیدمن، استیون. (۲۰۰۴). کشاکش آرا در جامعه‌شناسی، ترجمه هادی جلیلی، تهران، نشر نی.
طاهری، زهرا. (۱۳۹۳). تبیین و گونه‌شناسی سبک زندگی متأثر از فضای مجازی در بین جوانان
۱۵-۳۴ ساله شهر اصفهان، رساله دکتری، دانشکده علوم انسانی، دانشکده علوم اجتماعی،
دانشگاه اصفهان.

قاسمی، وحید. (۱۳۸۹). مدل‌سازی معادلات ساختاری در پژوهش‌های اجتماعی با کاربرد Amos
Graphics تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

کریمی راهجردی، اشرف، قوام، عبدالعلی، خرازی آذر، رها، گرانیامیه پور، علی. (۱۳۹۷). «جایگاه
شبکه‌های اجتماعی مجازی و پیام‌رسان موبایلی در شکل‌گیری خرد جمعی». *مطالعات
رسانه‌های نوین*، ۵(۱۷)، ۱-۳۴.

کرایب، یان. (۱۹۹۸). نظریه اجتماعی مدرن: از پارسونز تا هابر ماس، ترجمه عباس مخبر، انتشارات
آگاه.

رجبیان ده زیره، مریم، علی آبادی، خدیجه، اسمعیلی گوجار، صلاح و لیلا خدری، لیلوس.
(۱۳۹۷). «بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با اشتیاق و

درگیری تحصیلی»، *نشریه راهنمای آموزش در علوم پزشکی*، ۱۱(۳)، ۲۷-۱۸.

مظفری‌نیا، سهراب، قاسمی پور، مریم. (۱۳۹۶). بررسی رابطه بین سبک زندگی متأثر از فضای

مجازی و طلاق عاطفی در شهر ایلام، *فصلنامه علمی فرهنگ ایلام*، ۱۸(۵-۵۷)، ۱۷۱-

۱۹۱.

نامداری، وحیده. (۱۳۹۴). «بررسی رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی و عملکرد تحصیلی
با نقش واسطه‌گری درگیری تحصیلی در بین دانش‌آموزان سوم متوسطه منطقه ۲ شهر
تهران در سال تحصیلی ۹۴-۹۳»، *پایان‌نامه کارشناسی ارشد*، دانشگاه تهران، دانشکده
روانشناسی و علوم تربیتی.

یوسفی، فریده؛ بردبار، مریم. (۱۳۹۵). «نقش واسطه‌ای فرایندهای نظام خود و هیجان‌های تحصیلی

در رابطه بین محیط حامی خود پیروی و درگیری تحصیلی». *روانشناسی تحولی:*

روانشناسان ایرانی، ۱۳(۴۹)، ۱۳-۲۸.

References

Akar, Filiz. (2015). "Purposes, causes and consequences of excessive

- internet use among Turkish adolescents." *Eurasian Journal of Educational Research* 15(3): 35-56.
- Asemah, Ezekiel S., Ruth A. Okpanachi, and L. O. Edegoh. "Influence of social media on the academic performance of the undergraduate students of Kogi State University, Anyigba, Nigeria. (2013). *Research on Humanities and Social Sciences*,3(2):1-20.
- Akakandelwa, Akakandelwa, and Gabriel Walubita. (2018). "Students' Social Media Use and its Perceived Impact on their Social Life: A Case Study of the University of Zambia." <http://palevel.unza.zm/bitstream/handle/123456789/5247/Aka%20%26%20Walubita.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Archambault, Isabelle, Michel Janosz, Jean-Sébastien Fallu, and Linda S. Pagani. (2009). "Student engagement and its relationship with early high school dropout." *Journal of adolescence* 32(3): 651-670.
- 32(3), 651–670.
- Amin, Zahid, Ahmad Mansoor, Syed Rabeet Hussain, and Faisal Hashmat. (2016). "Impact of social media of student's academic performance." *International Journal of Business and Management Invention* 5(4): 22-29.
- Chukwuere, Joshua Ebere, and Precious Chibuikwe Chukwuere. (2017). "The impact of social media on social lifestyle: A case study of university female students." *Gender and Behaviour* 15(4): 9966-9981.
- Code, Mary. (2015). "Instagram, Social Media, and the " Like": Exploring Virtual Identity's Role in 21st Century Students' New Socialization Experience." Download: <http://hdl.handle.net/10464/7055>
- Dubuc, Marie-Maude, Mylène Aubertin-Leheudre, and Antony D. Karelis. (2017). "Relationship between academic performance with physical, psychosocial, lifestyle, and sociodemographic factors in female undergraduate students." *International journal of preventive medicine* 8(2):1-12.
- Fredricks, Jennifer A., and Wendy McColskey. (2012). "The measurement of student engagement: A comparative analysis of various methods and student self-report instruments." In *Handbook of research on student engagement*, Springer, Boston, MA
- Fourkas, Vassilys. "What is cyberspace." URL: <http://www.waccglobal.org/en/20043-communication-rights-an-unfinished-agenda/495-What-is-cyberspace.html> (2004).
- Guan, Shu-Sha Angie, and Kaveri Subrahmanyam. (2009). "Youth Internet use: risks and opportunities." *Current opinion in Psychiatry* 22(4): 351-356.
- Gutiérrez, Melchor, S. M. Chireac, J. M. Tomás, Patricia Sancho, and Isabel Romero. (2016). *Measuring School Engagement: Validation and*

- Measurement Equivalence of the Student Engagement Scale on Angolan Male and Female Adolescents*,4(4): 112-129.
- Gotved, Stine. (2006) "Time and space in cyber social reality." *New Media & Society* 8(3): 467-486.
- Han, K., Shih, P. C., Rosson, M. B., & Carroll, J. M. (2016). understanding local community attachment, engagement and social support networks mediated by mobile technology. *Interacting with Computers*, 28(3), 220-237.
- Heiberger, G., & Harper, R. (2008). Have you Facebooked Astin lately? Using technology to increase student involvement. *New directions for student services*, 6(4):19-35.
- Helou, Adam Mahamat. (2014). The Influence of Social Networking Sites On Students' Academic Performance in Malaysia, *International Journal of Electronic Commerce Studies*, 5(2):247-254
- Heffner, Tara. (2016). "The effects of social media use in undergraduate students" *Theses and Dissertations*. 1440. <http://rdw.rowan.edu/etd/1440>.
- Internet World Stats. (2017). Top contries with highest number of internet users- December 31, 2017, <https://www.internetworldstats.com>
- Junco, Reynol, and Gail A. Cole- Avent. (2008). "An introduction to technologies commonly used by college students." *New Directions for Student Services*,124 (2008): 3-17.
- Kirschner, P. A., & Karpinski, A. C. (2010). Facebook® and academic performance. *Computers in human behavior*, 26(6), 1237-1245.
- Kolan, Bernard John, and Patience Emefa Dzandza. (2018). "Effect of social media on academic performance of students in Ghanaian universities: A case study of University of Ghana, Legon." *Library Philosophy and Practice*4(2): 1-24.
- LeMay, John,. (2017). Academic Engagement, Motivation, Self-Regulation, and Achievement of Georgia Southern University Sophomore Students.
- Ladd, Gary, and Lisa, Dinella,. (2009). "Continuity and change in early school engagement: Predictive of children's achievement trajectories from first to eighth grade?." *Journal of Educational Psychology* 101(1): 190-199
- Mushtaq, Ahmad Jahed, and Abdelmadjid Benraghda. (2018). "The effects of social media on the undergraduate students' academic performances." *Library Philosophy and Practice* (1779).
- Mingle, Jeffrey, and Musah Adams. (2015)."Social media network participation and academic performance in senior high schools in Ghana." *Library Philosophy and Practice*: <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1286/>

- Mensah, Sandra Okyeadie, and Ismail Nizam. (2016). "The impact of social media on students' academic performance-A case of Malaysia Tertiary Institution." *International Journal of Education, Learning and Training* 1(1): 14-21.
- Madaiah, Madhusudan, C. Seshaiyenger, Preethi Suresh, Santhosh Munipapanna, and S. Sonnappa. (2016). "Study to assess the effects of social networking sites on medical college students." *Int J Med Publ Health* 3(5): 1204-1208.
- Owusu-Acheaw, M., and Agatha Gifty Larson. (2015). "Use of Social Media and Its Impact on Academic Performance of Tertiary Institution Students: A Study of Students of Koforidua Polytechnic, Ghana." *Journal of Education and Practice* 6(6): 94-101.
- Pontes, Halley M., Attila Szabo, and Mark D. Griffiths. (2015). "The impact of Internet-based specific activities on the perceptions of Internet addiction, quality of life, and excessive usage: A cross-sectional study." *Addictive Behaviors Reports* 1(2): 19-25.
- Sharma, Ashish and Shukla, Aditya Kumar,. (2016). "Impact of Social essengers Especially WhatsApp on Youth-A Sociological Study." *International Journal of Advance Research and Innovative Ideas in Education* 2(5): 367-375.
- Skinner, Ellen, Thomas, Kindermann and Carrie, Furrer. (2009). "A motivational perspective on engagement and disaffection: Conceptualization and assessment of children's behavioral and emotional participation in academic activities in the classroom." *Educational and Psychological Measurement*, 69(3), 493-525.
- Sudha, S and Kavitha Es. (2016). "The Effect of Social networking on Students' Academic Performance: the perspective of faculty members of Periyar University, Salem" (2016). *library philosophy and practice (ejournal)*. 1455.
- Sadeghi, Sayed Hadi. (2019). *Pathology of Learning in Cyber Space: Concepts, Structures and Processes*. 1(2): 112-119.
- Raut, Vishranti, and Prafulla Patil. (2016). "Use of Social Media in Education: Positive and Negative impact on the students." *International Journal on Recent and Innovation Trends in Computing and Communication* 4(1): 281-285.
- Reeve, Johnmarshall, and Ching-Mei Tseng. (2011). "Agency as a fourth aspect of students' engagement during learning activities." *Contemporary Educational Psychology* 36(4): 257-267.
- Talaue, Gilbert M., Ali AlSaad, Naif AlRushaidan, Alwaleed AlHugail, and Saad AlFahhad. "The impact of social media on academic performance of selected college students." *International Journal of Advanced Information Technology* 8(4):27-35.

- Valenzuela, Sebastián, Namsu Park, and Kerk F. Kee. (2009). "Is there social capital in a social network site? Facebook use and college students' life satisfaction, trust, and participation." *Journal of computer-mediated communication* 14(4): 875-901.
- Yeboah, Johnson, and George Dominic Ewur. (2014). "The impact of WhatsApp messenger usage on student performance in Tertiary Institutions in Ghana." *Journal of Education and practice* 5(6): 157-164.

استناد به این مقاله: مؤمنی، حسن، آل‌بهبهانی، مرجان. (۱۴۰۱). تأثیر سبک زندگی مجازی محور بر درگیری تحصیلی دانش‌آموزان متوسطه، فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین، ۸(۳۱)، ۳۳۳-۳۶۲.

DOI: 10.22054/nms.2022.47482.846

New Media Studies is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License..